Balio Sruogos laiškas Vandai Daugirdaitei-Sruogienei, 1938-04-15, iš Būgių – į Kauną

Mielas, brangus mano Vanduliukai!

Mielas, brangus mano Vanduliukai!

Štai jau antrą dieną be Tavęs šiaip taip prasistūmėm. Dar dvi dienos liko – ką gi – išgyvensime!

Kaip aš Tau dėkingas, Vanduliukai, už tą vakarą, kai mes kalbėjome ir mėnulis švietė! Tarytum sugrįžo mums mūsų jaunos dienos, kada mes džiaugiamės pirmuoju mūsų gyvenimo džiaugsmu. Buvo gyvenimas – ar nebuvo? Žinoma, buvo ir ėjo vis gilyn, gal ir gilyn, – ir vis dėlto buvo kažkas pastovaus – ir tebėra, – ko nei dienos, nei rūpesčiai, nei kartais toks beprasmis liūdesys nepajudino. Yra žmogaus dvasioje kažkas tokio, kas nesikeičia su laiku, kasdieniškai tariant, nesensta. Nepasakyčiau, pasilieka amžinai jauna. Jaunumas – painus ir reliatyvus dalykas. Jaunumas ženklina drauge ir tam tikrą nesubrendimą, ir drauge gresia senatvės pavojumi. Jaunumas – pereina anksčiau ar vėliau. Bet yra dvasioje tam tikras amžinumas, besirandąs anapus jaunumo ar senėjimo sąvokų. Amžinumas – tas pat ir žmogiškoje, fiziškoje jaunystėje, ir brandoje, ir senatvėje. Ir kažkaip staiga – ir taip šviesiai šviesiai – tąjį amžinumą pajutau dvasioje aną vakarą. Laikas tarytum ištirpo, dingo nežinioje, ir linkęs nūn aš manyti, kad laiko iš viso nėra, kad jis neegzistuoja, – kad tai yra tik žmogaus prasimanymas sau pačiam apgaudinėti.

Teisybė, dvasia kartais kiek pavargsta, lyg į miegą pasineria, bet kai pabunda – daug šviesiau ir giedriau. Ir aną vakarą įvyko tas dvasios pabudimas – pabudo amžinumas.

Baisiai ilgu Tavęs. Bet ir ilgesy aš jau pradedu jausti kažkokią stiprybę. Nebedžiūstu iš baimės. Gyventi taip noris! Tau išvažiavus – antradienį – aš dar turėjau karščio, nėjau niekur iš kambario, bet atsirado darbingumas, sėdėjau ir dirbau. Ir šiandie – tas pat. Nors miegojau labai blogai. Bet vis dėlto iš pat ryto dirbau, apie piet ore vaikščiojau, popiet vėl vaikščiojau – ir pabaigiau rankraštį, juodraštį [1]. Ir, rodos, neblogai sekės. Pats finalas – poris puslapių nebaigta dar, – bet jį baigsiu baigdams perrašinėti – ar po kokios savaitės (prirašiau 84 pusl.). Rytoj noriu pradėti perrašinėti – bent pateisinti mašinėlės vežiojimą. Pamažėli rašysiu, apgalvodamas, bet vis dėlto – nėra ko per daug delsti.

Vanduliuk, jei mums pavyks taip gyventi, kaip dabar gyvename, tai galėsime gyvenime pasiekti ko nors ir stambesnio!.. [1r] // [1v] //

Mano santykiai čia baisiai keistai klojasi, daug ko aš nesuprantu [2].

Tėvas – iš vienos pusės – labai „предупредителен“. Kai aš iš ryto sėdžiu kiek sargaliuodamas, jis ateina pas mane – pažiūrėti. Prie stalo – stengias, kad man nieko netrūktų. Po arbatai – laukia, kada ateis 7. 50 val., kada mes eisime su Dalia. Bet man kaip tyčia – tos kalbos trūksta. Juo aš labiau stengiuos surasti kalbą, juo kvailiau man išeina. Rezultate – tyla – ir labai kankinama. Iš kitos pusės – jis nuolat užeina į Kl-os [3] „kambarėlį“ – šnekas nuoširdžiausiai, kaip seniau nebūdavo. Su Kl. – pas mane maksimum mandagumo, bet kai atsiduriame dviese – visai nėr ko kalbėti, o prie stalo – persimetame vienu kitu sakiniu. Tai vėl labai sunkus įspūdis ir pergyvenimas. Apie R-nę [4] vėl niekas nė žodžio. Atrodo, tėvas pajuto Kl-os netaktą su tuo bėgiojimu ir stengias šiaip taip šlifuoti įspūdį. Ir, štai, rytoj – Tėvo Geburgstag. Su Daliuku galvojom galvojome – na, kokia dovana jam duoti, – kaip tyčia, nieko neturime. Ir čia – padariau prieš Tave prasižengimą: nieko kita nesugalvojome, kaip dovanoti jam „Осуждение Паганини“ [5] – abu pasirašėme. Atleisk, Vanduk, kad Tavo dovaną atidaviau, bet kad susidarė tokia padėtis – nebežinojau, kaip beišsiversti. Ir atidaviau, pati supranti, ne todėl, kad dovanos nebranginčiau!

Dabar trečiadienis – 10 valanda vakaro (ryt Onė [6] anksti eina į Viekšnius), Dalė jau seniai miega, Tu turbūt Teatre sėdi, o aš… Aš Tau ir apie Tave galvoju. Kad Tau gera būtų ir lengva, kad Tu žinotum, kad Tu justum, kaip aš Tave myliu! Norėjau Tau šiandie parašyti gražų gražų laišką, bet, dievaž, matau, kad neišeis. Šiandie vis dėlto gana įtemptai padirbėjau, ir dvasia šiek tiek išsieikvojo, ir akys pavargo. Ir žodžių neberandu pasakyti tam, ko širdis taip trokšta.

Ačiū Tau, Vanduk, kad Tu buvai man tokia gera, kad grąžinai man gyvenimą, kad išgelbėjai iš tos baisios klaikumos, kurioj buvau atsidūręs. Ačiū Tau, Vanduk, ačiū! Aš vėl tikiu, kad galėsiu ką gera padaryti, ir tai bus tik padėka Tau.

Baisiai Tavęs pasiilgau, miela Tu, – mylima – mylima! Dar Tu negrįžai iš Teatro, o laišką aš jau turiu nešt atiduoti. Labanaktis, Vanduk, labanaktis – mylima – numylėta.

Bučiuoju Tave stipriai – visą visą – Tu, mylima mano!

Bal

Trečiadienio vakaras.

Bučiuoju – iki šeštadienio!

Žinai, Rodzevičiūtės [7] „Skriauda“ [8] baisiai bjauri, stačiai šlykšti ir brudna knyga. Idiotai tik galėjo ją versti ir leisti. Gerai Dalė padarė, kad neskaitė. Tai – nešvankus kaimiečių dergimas ir apologija baudžiavos bei dvarininkų à la Sobieslovas [9]. [2r] // [2v] //

KOMENTARAI

[1] 1938–1941 m. Balys Sruoga rašė vieną iš geriausių savo kūrinių – istorinę kroniką *Kazimieras Sapiega*. Dramos juodraštis, pradėtas 1937 m., pabaigtas 1938 m., neišliko. Ankstyvą, nedaug taisytą kūrinio variantą žr. Balys Sruoga, *Kazimieras Sapiega*, in: LLTI BR, f. 1, b. 3898, l. 1–43r (užrašų knygutė „Sa. I.“), l. 44– 91r (užrašų knygutė „Sa. II.“), l. 92–133r (užrašų knygutė „Sa. III.“). Daugiausia pataisymų trečioje užrašų knygutėje. Koreguotas III dramos veiksmo 2 paveikslas (l. 92–104r), nemažai taisytas ir braukytas IV dramos veiksmas (l. 105–133r). Darkart Balio Sruogos ranka raudonu rašalu taisytą vėlesnį rankraščio variantą žr. in: *LLTI BR*, f. 1, b. 3899, l. 1–175; galutinį kūrinio variantą, mašinraštį, pabaigtą 1941 m., pirmosiomis hitlerinės okupacijos dienomis, žr. in: *LLTI BR*, f. 1, b. 3899, l. 1–155r.

[2] „Dėl šiame laiške paminėtų Balio santykių su mano tėvu. Tėvas Balį mėgo, jam imponavo jo gabumai, nors aiškiai nepatiko stoka formų pas jį (nors jis pats jų nepaisė). Bet Balio nemėgo jo šeimininkė Klementina Kopystinskaitė, kurią Balys padėjo 1922 m. pargabenti per demarkacijos sieną į Lietuvą. Ji pabėgo iš Ukrainos į Lenkiją, o man dar gyvenant Ukrainoje, sakydavosi esanti daugiau ukrainietė negu lenkė – čia ėmė demonstruoti savo lenkiškumą – poniškumą. Suėjo su Būgių kaimynais lenkais, ėmė į Balį žiūrėt iš aukšto, o pati menkai raštinga. 1935 m. pavasarį tėvas sunkiai sirgo, buvo Mažeikių ligoninėj, ten mudu su Baliu jį slaugėm apie dvi savaiti. Bet tada Klementina susirūpino – kas bus, jei tėvas mirs? Balys ją išvarys! Prasidėjo intrigos, į kurias, be minėtos Radavičienės, buvo įsivėlusi ir E. Biržiškienė. Rezultate Tėvas buvo prikalbėtas Klementiną vest. Tas faktas santykių ne tik nepataisė, bet jai intriguojant ėjo vis blogyn“ (Vandos Sruogienės pastaba).

[3] „Iš esmės gerus mano tėvo ir Balio santykius drumstė 1922 m. atvykusi iš Ukrainos šeimininkė Klementina Kopystinskaitė. Tai buvo mano motinos globojama neturtinga mergina. Motinai mirus, ji liko čia šeimininkauti ir tik vieno tikslo siekė – ištekėti už mano tėvo. Prasidėjo intrigos prieš Balį ir mane, nuteikimas tėvo prieš mus, tad mūsų santykiai su tėvu pamažu gedo, viešėdami Būgiuose kentėjome.
Nors tėvas nuoširdžiai stengėsi sudaryti Baliui Būgiuose geras darbo ir atostogų sąlygas, Klementinos elgesys vertė Balį jaustis užkuriu. Tai atsispindėjo „Milžino paunksmės“ Jogailos apibūdinime. Tie santykiai sudarė, kad ir labai stilizuotą, bet aiškiai matomą pagrindą „Pavasario giesmės“ charakteriams.
Klementina mezgė ryšius su apylinkės lenkais. Kilusi iš smulkių Ukrainos bajorų, net tolima žinomo lenkų poeto Bagdono Zaleskio giminaitė, nors pati beveik beraštė, žiūrėjo į Balį iš aukšto, kaip į neišauklėtą mužiką. Namuose kalbėjo lenkiškai, sunkiai per ilgus metus tepramokusi susikalbėti su tarnaitėmis žemaitiškai. Balys niekad Būgiuose neišsidavė mokėjęs kiek lenkiškai, su tėvu kalbėjo lietuviškai arba, jei sudėtingesnis klausimas, rusiškai, o su Klementina – tik rusiškai. Kai Balys buvo įsigilinęs į savo kūrybą, jis paprastai susikaupęs tylėdavo. Dėl to per pietus ar vakarienę būdavo kartais niūri nuotaika, nes tyla aiškinama nemandagumu. Visa tai mus labai slėgė, trukdė Baliui dirbti. Pagaliau porą metų prieš karą tėvas vedė Klementiną. Bet tai nuotaikos nepataisė“ (Vanda Sruogienė, Balys Sruoga mūsų atsiminimuose, sudarė Vanda Sruogienė, Vilnius: Regnum fondas, 1996, p. 110–111).
„Nebuvo ji [Klementina] blogas žmogus, bet mažos inteligencijos, be to – lenkė, mano vyro nesuprato, juo nepasitikėjo, intrigavo prieš jį ir prieš mane. Liūdni dalykai dėl to buvo“ (Vandos Sruogienės laiškas Algiui Samulioniui, iš Čikagos – į Vilnių, 1978-07-01, [pasirašytas mašinraštis], in: *LLTI TS*, l. 2r).

[4] „R-ne – Genovaitė Radavičienė, kaimynė dvarininkė, kuri intrigavo ir nustatinėjo mano tėvą ir Klementiną prieš Balį ir mane“ (Vandos Sruogienės pastaba).

[5] 1936 m. Maskvoje išleistas rusų rašytojo Anatolijaus Vinogradovo (1888–1946) biografinis romanas apie italų smuikininko Niccolò Paganini (1782–1840) gyvenimą.

[6] Onė Savickaitė-Butkienė (g. 1901), Kazimiero Daugirdo darbininkė Būgių ūkyje.

[7] Maria Rodziewiczówna (1863–1944), lenkų rašytoja.

[8] Marija Rodzevičiūtė, *Skriauda*, iš lenkų kalbos vertė Teodor Jeske-Choiński, Kaunas: Spaudos fondas, 1937.

[9] „Sobieslovas Panceržinskis [1870–1942], artimiausias Būgių kaimynas, dvarininkas, [Ašvėnų dvaro savininkas], tamsus ir žiaurus žmogus, su lenkiškomis pretenzijomis, skriaudęs savo kumečius, gyvenęs nešvariai. Su ta šeima Būgių savininkai iš seno buvo karo stovy, retkarčiais tesusitikdavo, nors jis turėjo dvi mano amžiaus dukteris, su kuriomis aš draugavau, atvažiuodama į Lietuvą dar prieš I-ąjį karą“ (Vandos Sruogienės pastaba).